

Heertje: 'We zien niet meer waar het om draait'

INTERVIEW, Van onze verslaggever Pieter Klok
gepubliceerd op 24 april 2009 21:38, bijgewerkt op 24 april 2009 22:16

BUSSUM - We zijn veel te veel gericht op geld. De mens heeft meer behoeften. En gelukkig komen die weer in beeld, zegt econoom Arnold Heertje.

Arnold Heertje heeft het druk tegenwoordig. Door de kredietcrisis zijn veel mensen het overzicht kwijt en is er veel behoefte aan een leermeester die helder uitlegt waar het ook al weer om draait in de economie. De 75-jarige emeritus hoogleraar die met zijn boeken hele generaties scholieren de basisbeginselen van de economie bijbracht, is daar bij uitstek geschikt voor.

Maar er is meer. Heertje is ook een van de prominentste vertolkers van een nieuw geluid. Economie draait niet alleen om geld, luidt dat kort samengevat. Of eigenlijk is het een oud geluid in een nieuw jasje. 'Ik ben met deze gedachtegang opgegroeid, maar het slaat nu enorm aan.'

Economie draait om de verdeling van schaarse middelen, legt de emeritus-hoogleraar nog maar eens uit. Een deel van die schaarse middelen kan in geld worden gewaardeerd, maar een ander deel ook niet. 'Het gaat uiteindelijk om de behoeftebevrediging van de mensen nu en straks. Daar hoort alles bij wat voor de mensen van belang is. Boter, kaas en eieren, maar ook de luchtkwaliteit, de bescherming tegen hoog water, de beschikbaarheid van voldoende drinkwater, alles eigenlijk.'

'Wat je nu ziet, is dat het welvaartsbegrip is ingesnoerd tot datgene wat je wel in geld kunt uitdrukken. De markt waar de prijs van zaken wordt bepaald, is heilig verklaard door mensen als CPB-directeur Coen Teulings.'

En ook politici kijken volgens Heertje veel te veel naar monetaire eenheden. De nadruk op het bruto nationaal product (bnp) als graadmeter voor de stand van het land vindt hij een gruwel. 'Ik zeg niet dat dit begrip helemaal weg moet. Maar waarom moet je het daartoe verengen? Dan zeggen ze bijvoorbeeld 'De Nederlandse economie is 3 procent gegroeid en de Belgische met maar 2 procent. Dus Nederland doet het beter.' Maar dat is een verkeerde sprong, want tegelijkertijd hebben we hier ook meer luchtvervuiling, meer files en meer geluidshinder.'

'De invoering van geld is de grootste abstractie die de mens heeft ingevoerd, zei Joshua Vleeshouwer ooit tegen mij. Hij was rabbijn en directeur van de Rotterdamse haven, en een diep denker over de economie. Hij bedoelde: door de invoering van geld zien we niet meer waar het werkelijk inhoudelijk om gaat. Dat geldt voor u ook. Uiteindelijk gaat het er toch helemaal niet om hoeveel u verdient, maar of u uw werk leuk vindt en of u een zekere mate van vrijheid hebt.'

Maar er is hoop, vindt Heertje. Door de huidige crisis zullen mensen inzien dat groei van het bnp niet zaligmakend is. 'Door de crisis zijn er ineens minder files. Dat ervaren de meeste Nederlanders als positief. Ze beginnen ook de nadelen van de groei te zien. De oriëntatie op materiële groei zal hierdoor minder worden.'

Ook de politiek zal volgens Heertje een zwaai moeten maken. 'Nu suggereert de politiek, geïnspireerd door instanties als het CPB, dat besluiten logisch voortvloeien uit een rekensom. 'Dit is de kosten-baten-analyse, dus dit moet de beslissing zijn.' Maar je kunt een goed besluit niet berekenen. Kijk alleen al naar jezelf, als je bijvoorbeeld een studiekeuze moet doen. Zal ik Frans gaan studeren of wiskunde, of word ik ondernemer of journalist? Dan zeggen economen: ik kan de juiste beslissing voor u uitrekenen. Ze nemen de kosten van de opleiding en de boeken en vervolgens berekenen ze hoeveel je uiteindelijk gaat verdienen.'

'Maar zult u werkelijk op basis daarvan beslissen? Nee, toch? U mag de som best maken, het brengt dingen duidelijk in kaart, maar u kunt op basis daarvan net zo goed besluiten om theologie te gaan studeren, omdat u dat nu eenmaal belangrijk vindt, of een dialect dat bijna niet meer gesproken wordt. We moeten terug naar de vraag: waar doen we het voor, wat zijn de basisuitgangpunten. Het gaat om de behoeften van de mensen nu en straks. Als je je beperkt tot zaken die in geld zijn uit te drukken, vallen veel dingen die mensen belangrijk vinden van tafel. Vervolgens proberen die mensen hun behoefte op een andere manier te bevredigen door naar de Raad van State te gaan en dergelijke plannen tegen te houden.'

Waarom verschuilen politici zich achter deze rekensommen?

'Vanwege een intellectueel tekort. Het is pure domheid. Dat monetaire denken is de hele collectieve sector binnengeslopen. In het onderwijs, de zorg en de woningbouwverenigingen. Ook daar worden de hele tijd kosten/baten-analyses gemaakt. Er is een groep mensen die dat bij uitstek doet, en dat zijn de managers. Een groep mensen die ver afstaan van de werkvloer, van de verpleegsters en de leraren, en totaal niet georiënteerd zijn op de vraag waar we het nu allemaal voor doen. Ze sturen uitsluitend op basis van rendement. Die klasse heeft het voor zeggen gekregen, omdat de overheid vanaf de jaren tachtig dacht 'wij kunnen het niet meer'.'

Maar ook dat model staat volgens Heertje op springen. 'Kijk naar de affaire rond zorginstelling Philadelphia. Die managers dachten niet aan hun klanten, geestelijk gehandicapte jongeren, maar aan hun eigen prestige en ze kochten vastgoed. Nu moeten ze al hun gebouwen verkopen.

'Ook die misstappen hebben te maken met het verabsoluteren van het monetaire. Jij investeert 10 miljoen. Nou dan wil ik 12 miljoen investeren. Wie heeft de grootste? Het heeft ook te maken met onvoldoende relativiseren en ik zou bijna zeggen: onvoldoende humor. Met humor kun je elkaar op de hak nemen en jezelf een spiegel voorhouden en dat is veel te weinig gedaan. Neem zo'n supercommissaris als Elco Brinkman, die man heeft werkelijk nul humor.

'Maar je ziet het kantelen. Dat de afscheidsreceptie van Van Leeuwen (de directeur van Aedes, die bij zijn afscheid 1 miljoen meekreeg, red.) is afgelast is een belangrijk teken. Die man komt natuurlijk nooit meer ergens aan de bank. Corporatiedirecteuren moeten zich weer afvragen waarvoor ze het doen: voor mensen van nu en straks die met hun beperkte inkomen een zo goed mogelijke woning willen hebben. Dat is al moeilijk genoeg.

'We komen ook terug van de schaalvergroting. ING ziet nu ook in dat ze te groot zijn geworden. Bij scholengemeenschappen gaat dat ook gebeuren. Onderwijsminister Jo Ritzen (1989-1998) stuurde alleen op efficiëntie en vond daarom dat scholen moesten fuseren. Maar weer is de belangrijkste vraag niet gesteld. Wordt het onderwijs beter of slechter als we dit doen?'

De economie is de afgelopen 25 jaar onstuimig gegroeid, maar de individuele Nederlander lijkt weinig op vooruit gegaan.

'Dat is uiteindelijk een subjectief oordeel. Je kunt als econoom nooit zeggen: 'U heeft een hoger inkomen, dus uw welvaart is hoger.' Misschien heeft u er wel heel veel nieuwe behoeften bij gekregen waardoor de vooruitgang teniet wordt gedaan. Misschien wilt u wel ineens een heel duur schilderij kopen. Ik kan ook geen mensen met elkaar vergelijken. Als twee mensen hetzelfde inkomen hebben, is hun welvaart dan gelijk? Ik zou het niet weten.'

Om je zo welvarend mogelijk te voelen, is het dus goed om min mogelijk behoeften te hebben?

'Ja. Dat klopt. Dat zeggen ze wel eens over mensen in India. Daar zie je mensen die met betrekkelijk weinig toch enorm tevreden zijn. Maar ik ben er niet voor dat de overheid de behoeften van mensen probeert te sturen. De overheid moet er alleen voor zorgen dat de behoeften van de bevolking zo goed mogelijk worden bevredigd. Ik verwacht wel dat de kredietcrisis vanzelf leidt tot een afvlakking van de groei van de materiële behoeften. Straks kopen we eens in de vijf in plaats van eens in de drie jaar een auto. En vrouwen kopen in plaats van eens per dag eens per twee dagen nieuwe schoenen en we gaan drie in plaats van vier keer op vakantie.

'Daartegenover zal er veel meer nadruk komen op de immateriële consumptie, we gaan veel meer investeren in duurzaamheid en leefbaarheid. Per saldo zullen we dat als een toename van de welvaart ervaren. Politici moeten daar achteraan. Ze worden door hun kiezers opgejaagd, dat zie je nu al. Ze komen

voortdurend bij elkaar, in steeds grotere gezelschappen, en er staan steeds zwaardere zaken op de agenda. Dat komt ook door Obama, die ziet in zijn eentje kans een enorme beweging in gang te zetten. Hij breekt de wereld open.'

Moeten politici niet gewoon alles op alles zetten om de groei en de werkgelegenheid zo snel mogelijk te herstellen?

'Niet per se. Als zij zeggen 'bouwen, bouwen bouwen' en 'werk, werk werk' zonder na te denken waarom we bouwen of waarom het zinvol is, dan zeg ik 'niet doen'. Het gaat helemaal niet om werk. Werk is maar een middel. Het doel is om zinvolle nieuwe activiteiten te ontwikkelen. Het is positief dat de bouw nu even tot stilstand komt. Dan gaan we misschien eens nadenken wat we bouwen en waarom, waarom nog meer bedrijventerreinen en kantoorgebouwen?'

U bent niet bang voor massawerkloosheid en veel nieuwe langdurig werklozen.

'Het is verschrikkelijk om werkloos te raken. Maar een deel van die mensen die werkloos wordt, had echter helemaal geen zinvol werk. Ze hadden de baan alleen maar, omdat hun manager vond dat hij vijf ondergeschikten moest hebben. Zo gaat dat in een bureaucratie. De vraag of deze mensen echt nodig waren werd nooit gesteld, maar nu het slecht gaat, vliegen deze mensen er als eerste uit.

'Er is werk genoeg, mits je grootscheeps inzet op duurzaamheid. Dat vergt zoveel innovatie, zoveel elan. Je kan ook snelwegen gaan aanleggen, maar dan vind je de bewoners tegenover je. Ze gaan desnoods naar de Europese rechter om het tegen te houden. Ik doe aan veel van dit soort protesten mee. Ik probeer mijn welvaartsbegrip op die manier te operationaliseren, te laten zien wat het betekent. Ik dwing de overheid zo om na te denken waarom ze doen wat ze doen.

'De menselijke maat moet weer naar voren komen. Maar een nieuwe maat voor welvaart, waarin alle behoeftes samenkomen, is een illusie. Daardoor kunnen politici weer gaan denken dat ze alles in de greep hebben, terwijl ze voortdurend moeten nagaan of iets een goed besluit is. En behoeften veranderen constant. Toen ik jong was werd er over het milieu niet gepraat. Het kan zijn dat we dingen die we nu niet zien, straks wel ineens belangrijk zijn.'

url:

http://www.volkskrant.nl/economie/article1188369.ece/Heertje__We_zien_niet_meer_waar_het_om_draait